

Kindermishandeling in Nederland: Ongeveer 107.200 Slachtoffers in 2005¹

M.H. van Ijzendoorn

The current Netherlands' Prevalence study of Maltreatment of youth (NPM-2005) is the first systematic and nation-wide effort to examine the prevalence of child abuse and neglect (CAN) in the Netherlands. The NPM-2005 used more than 1100 carefully selected informants (professionals working with children) across all major regions of The Netherlands.

The informants were instructed in the use of a uniform registration system. In addition, the formal registrations of all Dutch Child Protection Services ('Advies- en Meldpunten Kindermishandeling', AMK) during 2005 were included in the final estimates of the prevalence rates. The prevalence of CAN is estimated to be 107.200 cases in the year 2005. This is a prevalence of 30 cases of maltreatment per 1.000 children in the age of 0-17. The risk for CAN increases in families with very low educated parents, jobless or single parents, and in larger families. Self-report prevalence studies are examined. Past policies concerning sexual child abuse are criticized, and some potentially effective preventive interventions for CAN are discussed.

Kindermishandeling, hoe vaak gebeurt dat? Al meer dan drie decennia staat kindermishandeling in het centrum van de politieke en maatschappelijke belangstelling. Ook in de pedagogiek is er veel over dit probleem geschreven (zie bijvoorbeeld Baartman, Bullens, & Willems, 2005). Toch was de omvang van kindermishandeling in Nederland eigenlijk onbekend. Jarenlang is genoeg genomen met globale schattingen van 50.000 ~ 80.000 gevallen (Willems, 1999) gebaseerd op Amerikaanse prevalentiecijfers (ontleend aan de National

Prof. dr. M.H. van Ijzendoorn is werkzaam aan de Universiteit Leiden, afdeling Algemene en Gezinspedagogiek, en Datatheorie. Correspondentieadres: Universiteit Leiden, Centrum voor Gezinsstudies, Postbus 9555, 2300 RB Leiden, E-mail: vanijzen@fsw.leidenuniv.nl

Incidence Studies, NIS, Sedlak, 1991; 2005).

Inmiddels weten we meer. De eerste nationale studie naar de omvang van kindermishandeling (de Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van kinderen en jeugdigen, NPM-2005) is in 2007 afgerond. De NPM-2005 is gemodelleerd naar de al meer dan 20 jaar ruimhartig door de Amerikaanse overheid gefinancierde NIS om internationale vergelijking mogelijk te maken. Meer dan 1100 getrainde informanten, verdeeld over heel Nederland, rapporteerden drie maanden lang de gevallen van kindermishandeling. De informanten zijn professionals die werken met kinderen tussen de 0 en 17 jaar in allerlei sectoren van de samenleving, zoals onderwijs, kinderopvang, juridische en (sociaal-) medische zorg. De registraties van kindermishandeling door de 17 Advies- en Meldpunten Kindermishandeling (AMK) in 2005 zijn ook bij de studie betrokken (Baeten, 2004; AMK, 2005). Er is in deze prevalentiestudie met een specifieke, wettelijk verankerde omschrijving van het begrip kindermishandeling gewerkt.

Wat is kindermishandeling?

Het begrip kindermishandeling kent vele verschillende definities en de definities die er zijn worden steeds aangepast, verruimd en soms verscherpt. Voor elk wetenschappelijk onderzoek moet opnieuw een omschrijving worden bepaald. In 2005 is de volgende definitie van kindermishandeling vastgelegd in de Wet op de Jeugdzorg: Kindermishandeling is "...elke vorm van voor een minderjarige bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard, die de ouders of andere personen ten opzichte van wie de minderjarige in een relatie van afhankelijkheid of van onvrijheid staat, actief of passief opdringen, waardoor ernstige schade wordt berokkend of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van fysiek of psychisch letsel" (Wet op de Jeugdzorg, artikel 1, lid m). Vooral van belang hierbij is de relatie van afhankelijkheid of onvrijheid van het kind ten opzichte van diegene door wie het wordt mishandeld. Het is deze wettelijk verankerde omschrijving van kindermishandeling die leidraad is geweest in de NPM-2005 studie. De 1121 informanten zijn geïnstrueerd in het gebruik van een observatie- en registratiesysteem voor verschillende vormen van kindermishandeling zoals bedoeld in de wet.

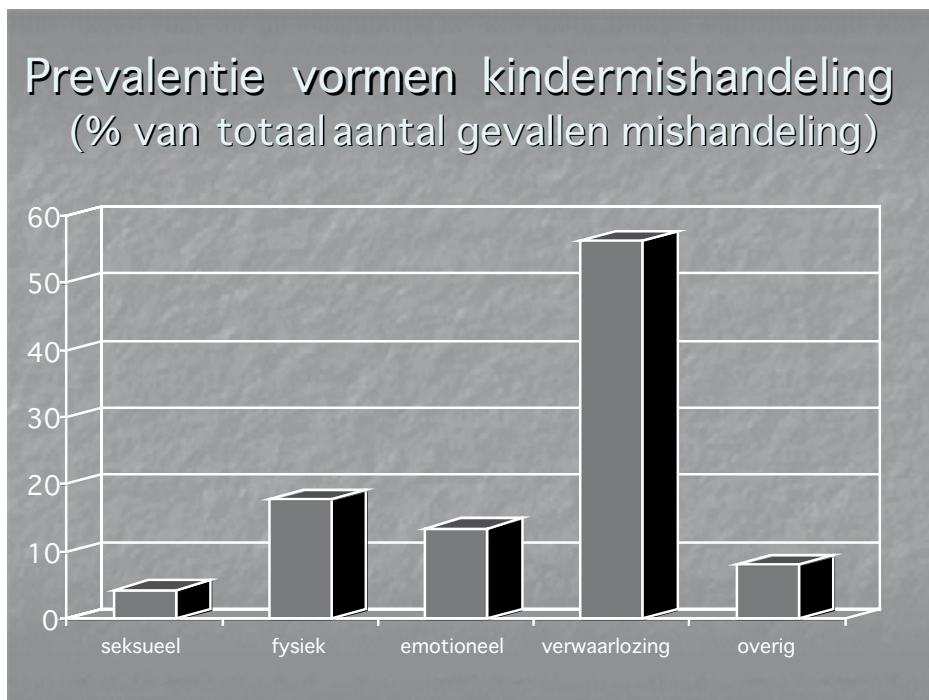
Kindermishandeling wordt steeds meer gezien als de aantasting van de integriteit van het kind als persoon, en als een ernstige schending van de universele Rechten van het Kind. Zo schreef de Raad voor het Jeugdbeleid in 1988 in de nota 'Kindermishandeling vermeldenswaard': 'Vanuit de erkenning van het grondrecht van de integriteit van het eigen lichaam, vanuit het erkennen en waarderen van de persoonlijkheid van jongeren en kinderen, en vanuit een visie op opvoeding volgens het persoonsmodel, komt de Raad tot de conclusie dat het gebruik van geweld tegen kinderen afgewezen moet worden en niet verdedigbaar is.' (p. 45). Op 20 november 1989 werd in New York het Verdrag inzake de Rechten van het Kind van de Verenigde Naties opgesteld, dat op 8

maart 1995 voor Nederland in werking trad. Artikel 19 van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind verplicht de overheid alle passende maatregelen te nemen ter bescherming van kinderen tegen alle vormen van geweld, misbruik of verwaarlozing. Omschrijving van kindermishandeling als aantasting van het universele grondrecht van het kind op de integriteit van het eigen lichaam en de eigen psyche maakt het relatief eenvoudig om een afweging te maken tegenover de rechten van volwassenen op 'vrije meningsuiting' (verspreiding van pedofiele pornografie) of op 'autonome' beleving van de eigen seksualiteit (pedoseksuele omgang met minderjarigen). We zullen hieronder nog wat dieper ingaan op dit vraagstuk.

Hoe vaak doet kindermishandeling zich voor?

Ons NPM-2005 onderzoek laat zien dat jaarlijks naar schatting 107.200 kinderen mishandeld worden. De 95% betrouwbaarheidsmarge rond deze schatting is 5000. Dat betekent dat van iedere 1000 Nederlandse kinderen van 0-17 jaar er ongeveer 30 mishandeld worden. Ter vergelijking: naar schatting zijn wereldwijd 6 op de 1000 kinderen behept met autisme. Kindermishandeling is in ons onderzoek gedefinieerd als alle (psychische of fysieke) verwaarlozing en geweldpleging tegen kinderen en jeugdigen door of vanwege hun ouders of andere verzorgers, waarvan de slachtoffers ernstige schade (dreigen te) ondervinden voor hun welzijn en verdere ontwikkeling. 'Zinloos geweld' op straat of op school, of bijvoorbeeld overheidsgeweld tegen minderjarige vluchtelingen vallen niet onder deze definitie.

Kindermishandeling in ons onderzoek betreft dus doorgaans huiselijk geweld, inclusief het getuige zijn van huiselijk geweld. In ongeveer drie kwart van de gevallen gaat het om verwaarlozing. Dat kan lichamelijke of emotionele verwaarlozing zijn. Of verwaarlozing van het onderwijs, bijvoorbeeld wanneer ouders er niets aan doen dat hun kinderen chronisch spijbelen. 19.000 kinderen worden lichamenlijk mishandeld, bijvoorbeeld zo hard geslagen dat anderen het later nog kunnen zien. Ruim 4.700 kinderen worden seksueel misbruikt. Bijna een kwart van de mishandelde kinderen wordt dus lichamenlijk of seksueel mishandeld. In Figuur 1 is een verdeling in percentages over de verschillende vormen van mishandeling weergegeven. Hierbij is ieder kind slechts 1 vorm van mishandeling toegekend, en wel de ernstigste vorm (in rangorde van ernst: seksuele, fysieke, en emotionele mishandeling, fysieke of emotionele verwaarlozing; daarbij is ook de aard van de schade: aantoonbaar of vermoedelijk, verdisconteerd). In de wrange realiteit zijn kinderen natuurlijk vaak het slachtoffer van meerdere vormen van mishandeling, bijvoorbeeld van fysieke en emotionele mishandeling ('co-morbiditeit').

Figuur 1 Prevalentie vormen kindermishandeling

Seksueel misbruik komt het minst voor van alle vormen van mishandeling. We kunnen het aantal gevallen van seksuele mishandeling in 2005 schatten op 1,3 op de 1000 kinderen. Het percentage seksueel misbruik is 4,4% van het totale aantal gevallen van mishandeling. Uiteraard is ieder kind dat (seksueel) mishandeld wordt er één teveel. Er zijn aanwijzingen dat seksueel misbruik leidt tot grotere vatbaarheid voor dissociatieve stoornissen, tot meer en ernstiger vormen van depressie, tot een hogere frequentie van (pogingen tot) zelfmoord, maar ook tot meer externaliserend probleemgedrag zoals agressie en antisociaal gedrag. Toch is nog steeds niet duidelijk of dergelijke gevolgen uniek zijn voor seksuele mishandeling, of mede worden veroorzaakt door andere vormen van mishandeling en schadelijke huiselijke omstandigheden die doorgaans tegelijk met seksuele mishandeling voorkomen (zie Paolucci, Genuis & Violato, 2001, voor een meta-analyse). Seksuele mishandeling kan moeilijk geïsoleerd worden van andere vormen van mishandeling of deprivatie.

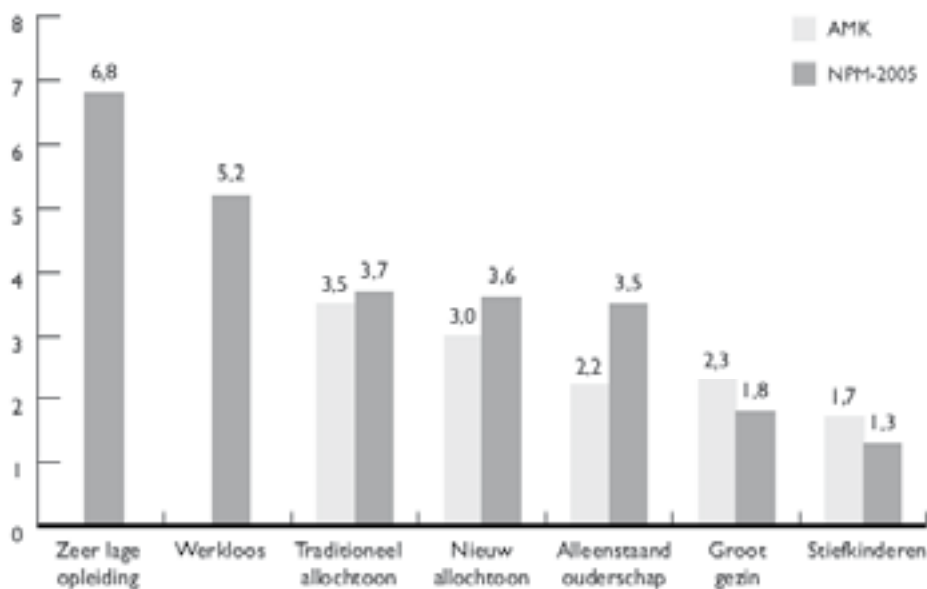
De prevalentie van 30 gevallen van kindermishandeling per 1000 kinderen is vergeleken met de uitkomsten van soortgelijke studies in het buitenland aan de hoge kant. In de Verenigde Staten is in de NIS-2 de prevalentie geschat op 23 gevallen per 1000 kinderen. Dat was ook de basis voor de Nederlandse schattingen door Willems (1999). De NIS-3 gaf een prevalentie te zien van 42 per

1000 kinderen maar ook die schatting is alweer van 10 jaar geleden (Sedlak, 2005; Sedlak & Broadhurst, 1996). Hoewel we in ons onderzoeksrapport wel een globale vergelijking met de Verenigde Staten van Amerika hebben gemaakt is een vergelijking van de prevalentie op basis van actuele cijfers eigenlijk niet goed mogelijk. Het wachten is op NIS-4 waarvan de dataverzameling inmiddels is gestart en waarvan de resultaten in 2008 of 2009 verwacht worden (Sedlak, 2005). Wel is duidelijk dat in beleid en praktijk tot dusver met een onderschatting van de werkelijke prevalentie is gewerkt (23/1000 in plaats van 30/1000), en dat lang niet alle gevallen van kindermishandeling de AMK's bereiken. In 2005 constateerden de 17 AMK's in Nederland 13.538 gevallen van kindermishandeling. Dat is maar ongeveer 13% van de kindermishandeling die door onze informanten is gesignaleerd. Dit betekent dat het bereik van de AMK's nog volstrekt onvolledig is --hoewel zelfs bij die onvolledige dekking al wachtlijsten zijn ontstaan.

Waar vindt de meeste kindermishandeling plaats?

In verband met preventie zijn de met kindermishandeling verbonden risicofactoren van belang (zie Figuur 2). Onze NPM-2005 gegevens wijzen uit dat in gezinnen met *zeer laag opgeleide* ouders en in gezinnen waarin de ouders werkloos zijn kindermishandeling veel vaker optreedt dan op grond van landelijke verdelingen van deze kenmerken mag worden verwacht. Gezinnen waarin kindermishandeling is geconstateerd, bevinden zich voor ruim driekwart in de lage tot zeer lage sociaal-economische strata van onze samenleving. Een zeer lage opleiding van ouders (geen afgeronde opleiding na het basisonderwijs) komt bijna 7 keer vaker voor in de groep gezinnen met kindermishandeling dan op grond van het percentage zeer laag opgeleide ouders in de populatie mag worden verwacht. Daarnaast is *werkloosheid* een belangrijk risico, met een sterk verhoogde kans op kindermishandeling bij werkloosheid van beide ouders in het gezin. In gezinnen met kindermishandeling is ruim 5 keer vaker sprake van werkloosheid van de ouders dan in doorsnee gezinnen.

Ook de gezinsvorm speelt een rol van betekenis bij kindermishandeling. Onze NPM-2005 gegevens wijzen uit dat in éénoudergezinnen, in grotere gezinnen, en in stiefgezinnen kindermishandeling vaker optreedt dan op grond van landelijke verdelingen van deze kenmerken mag worden verwacht. Alleenstaand ouderschap vormt een belangrijk risico voor kindermishandeling. Het *éénoudergezin* komt 3,5 keer vaker voor in de groep gezinnen met kindermishandeling dan in de algemene populatie. Ook gezinsgrootte hangt samen met kindermishandeling. *Grotere gezinnen*, met drie of meer kinderen, zijn bijna 2 keer zo goed vertegenwoordigd in de groep gezinnen met kindermishandeling als het percentage in de bevolking zou doen verwachten. De populatiegegevens voor deze vergelijkingen hebben we ontleend aan het Centraal Bureau voor Statistiek of aan de Netherlands Kinship Panel Study (NKPS, 2006).

Figuur 2. Risicofactoren die de kans op kindermishandeling vergroten, relatieve risico's ('relative risks') in veelvouden van de verhoogde percentages kindermishandeling in de risicogroepen, zonder controle voor de overige risicofactoren.

De relatieve risico's zijn berekend op basis van de NPM-2005 informantengegevens en op basis van de AMK-registraties over 2005.

Daarnaast vormen *stiefgezinnen* een wat groter risico voor kindermishandeling, in de bij AMK's gemelde gezinnen was het percentage stiefgezin zelfs bijna 2 keer zo hoog als in de populatie, en dit verhoogd risico blijft bestaan wanneer we controleren voor gezinsgrootte. Overigens geldt dit verhoogd risico niet voor adoptiegezinnen. Integendeel, mishandelde adoptiekinderen zijn ondervertegenwoordigd in vergelijking met de landelijke bevolking, en dat geldt zowel voor de NPM-2005 gegevens (een 5 keer kleiner risico) alsook voor de AMK gegevens (een 8 keer kleiner risico). Het absolute aantal mishandelde adoptiekinderen in de NPM-2005 is echter dermate gering dat sterke uitspraken over adoptie als beschermende factor tegen kindermishandeling niet mogelijk zijn. We weten wel dat adoptieouders doorgaans zeer betrokken en sensitief zijn, en in het algemeen kan adoptie als een van de meest effectieve pedagogische interventies worden bestempeld (Van IJzendoorn & Juffer, 2006).

Uit de AMK-gegevens blijkt dat minder dan de helft van de mishandelde kinderen leeft in een gezin met beide biologische ouders (48%). Meer dan 39% van de kinderen leeft in een éénoudergezin. Wat gezinsvorm betreft convergeren NPM-2005 en AMK registraties in de richting van een beduidend groter risico voor kindermishandeling bij alleenstaand ouderschap (zie Figuur 2). Bij biologische ouders ondergaan kinderen vaker fysieke mishandeling en geweld

in het gezin, terwijl in éénoudergezinnen vooral verwaarlozing voorkomt. In gezinnen met niet-biologisch verwante stiefouders is seksuele en fysieke mishandeling vaker aan de orde. Overigens laat de AMK registratie geen bepaling van 'oorzaak' en 'gevolg' toe. Dat geldt trouwens voor alle risicofactoren: de oorzakelijke status ervan kan op grond van een louter beschrijvende inventarisatie als het NPM-2005 onderzoek of de AMK registratie nooit worden vastgesteld. Alcoholisme kan bijvoorbeeld de oorzaak zijn van zowel werkloosheid als kindermishandeling, zonder causale relatie tussen beide laatstgenoemde fenomenen.

Ten slotte is er een sterke samenhang met *etnisch-culturele achtergrond*. Kindermishandeling komt vaker voor in gezinnen van allochtone herkomst dan mag worden verwacht op grond van hun aandeel in de Nederlandse bevolking. We vonden een 3 keer zo hoog percentage allochtone gezinnen in de groep met kindermishandeling als in de algemene bevolking. De NPM-2005 uitkomsten convergeren ook op dit punt met de informatie van de AMK's. Autochtone kinderen zijn fors ondervertegenwoordigd in de groep door AMK's geregistreerde kinderen, terwijl de allochtone kinderen fors oververtegenwoordigd zijn. Dat geldt voor kinderen van nieuw-allochtone herkomst (we bedoelen kinderen uit de Oost-Europese, Zuid-Amerikaanse of Afrikaanse regio's, met uitzondering van Marokko) en voor kinderen van traditioneel-allochtone herkomst (Marokkaans, Turks, Surinaams, Antilliaans). Hoewel alle vormen van mishandeling vaker dan verwacht optreden in gezinnen met een allochtone achtergrond, is die oververtegenwoordiging niet even groot voor alle vormen van kindermishandeling. Seksuele mishandeling, emotionele mishandeling, en fysieke verwaarlozing komen relatief minder vaak voor bij allochtone gezinnen, terwijl fysieke mishandeling en confrontatie met geweld in het gezin (vooral bij traditioneel-allochtonen) juist wat vaker voorkomen.

Het verhoogde risico van een allochtone achtergrond voor kindermishandeling blijft bestaan ook als we controleren voor andere risicofactoren, zoals groter gezin, alleenstaand ouderschap, of stiefgezin. Als we het percentage allochtone gezinnen vergelijken binnen de groep grotere gezinnen, de één-oudergezinnen of de stiefgezinnen, dan blijkt de allochtone achtergrond telkens een extra bijdrage te blijven leveren aan de voorspelling van kindermishandeling, en dus niet volledig samen te vallen met één van de andere risicofactoren. Maar de toename van kindermishandeling in etnisch-culturele minderheden is wel sterk afhankelijk van hun sociaal-economische status. Als we het laagste niveau van opleiding (alleen een afgeronde basisschool) nemen, en daarbinnen de verdeling van etniciteit vergelijken met een landelijke normverdeling, dan geven de traditioneel-allochtone gezinnen slechts een (niet-significant) 1,2 keer hoger percentage kindermishandeling te zien, en dat is een drastische reductie vergeleken met het ruim 3 keer zo hoge percentage mishandeling in deze gezinnen als we niet corrigeren voor opleidingsniveau. Deze reductie geldt veel minder sterk voor de nieuwe etnisch-culturele minderheden: die groep is bij

controle voor opleidingsniveau nog steeds 2,6 keer zo goed vertegenwoordigd in de groep met kindermishandeling als in de landelijke verdeling.

Kortom: de samenhang van (zeer lage) opleiding met kindermishandeling is vele malen sterker dan die van etnisch-culturele achtergrond, en bij constant houden van opleidingsniveau zien we geen significant verhoogd risico meer op kindermishandeling in de traditioneel-allochtone gezinnen in Nederland. Het verdwijnen van de invloed van etniciteit door rekening te houden met opleiding of breder: sociaal-economische status, is al eerder op andere terreinen gedemonstreerd. Zo vonden wij dat de beduidend lagere scores op gehechtheid en sensitiviteit in Afrikaans-Amerikaanse gezinnen in vergelijking tot die van blanke Amerikaanse gezinnen bijna geheel konden worden toegeschreven aan de lagere sociaal-economische status van eerstgenoemde groep (Bakermans-Kranenburg, Van IJzendoorn, & Kroonenberg, 2004). Etniciteit moeten we niet verwarren met SES, culturele verschillen niet met inkomensverschillen.

De risicofactoren zijn niet nieuw of verrassend. Nieuw is de nauwkeurige kwantificering van de invloed ervan, en de mogelijkheid van onderlinge vergelijking (zie Figuur 2). Nieuw is ook dat zeer lage opleiding de invloed van allochtone achtergrond als risicofactor naar de achtergrond duwt. Laag opleidingsniveau vormt dus een belangrijker risico dan afkomst uit een etnisch-culturele minderheid.

Leiden of Amsterdam: Informanten of vragenlijsten?

Tegelijk met ons Leidse onderzoek naar de prevalentie van kindermishandeling werd een prevalentiestudie uitgevoerd door onderzoekers van de Amsterdamse Vrije Universiteit (Lamers-Winkelmann, Slot, Bijl, & Vijbrief, 2007). De Amsterdamse studie laat een geschatte jaarprevalentie zien van 195 gevallen per 1000, en een prevalentie over de gehele kindertijd van naar schatting 373 slachtoffers per 1000 kinderen. Er gaapt dus een onoverbrugbare kloof tussen de Leidse en de Amsterdamse schattingen van (jaar-)prevalentie: 30/1000 versus bijna 200/1000. Hoe komt dat?

Er zijn grote verschillen in definities van kindermishandeling, in onderzoeksmethode, en in steekproeftrekking tussen de Leidse en Amsterdamse studie. Zoals hierboven beschreven maakt de Leidse studie gebruik van 1121 informanten die willekeurig zijn geselecteerd, en onder andere werkzaam op 40 middelbare en 60 basisscholen. Geen enkele provincie of regio is overgeslagen, de NPM-2005 is dus landelijk dekkend. Dat is niet het geval bij de Amsterdamse studie. Daar vond men slechts 14 van de 667 middelbare scholen in Nederland bereid tot deelname. Geen enkele aan de Amsterdamse studie deelnemende school stond in Noord-Holland, Utrecht, of Groningen. Gezien het geringe aantal deelnemende scholen besloot men om meer leerlingen per school in het onderzoek te betrekken, en in totaal participeerden ruim 1800 leerlingen. Maar die leerlingen zijn niet onafhankelijk van elkaar, en zijn dus geen aselechte trekking uit de Nederlandse populatie leerlingen van middelbare scholen. Dat blijkt ook uit de

forse ondervertegenwoordiging van de allochtone leerling: 7.5% in deze groep versus 20% landelijk volgens CBS cijfers voor middelbare scholen. De leerlingen die aan het Amsterdamse onderzoek hebben deelgenomen waren dus vooral wit en uit hogere milieus afkomstig.

Vragenlijsten deugen niet

Maar er zijn nog meer verschillen. In het Amsterdamse onderzoek is de zelfrapportage via een vragenlijst gebruikt om schattingen van het voorkomen van kindermishandeling te maken. De gedachte achter zelfrapportage als methode van onderzoek naar prevalentie van kindermishandeling is betrekkelijk eenvoudig: Wie weet beter dat hij of zij is mishandeld dan het slachtoffer zelf? De directe toegang tot de slachtoffers van kindermishandeling wordt als voornaamste argument ingebracht in de discussie over de geldigheid van deze aanpak, bijvoorbeeld door de gebruikers van de wereldwijd toegepaste Conflict Tactics Scales en de daarvan afgeleide Parent-Child Conflict Tactics Scales (CTS en CTSPC, Straus, 2004; Straus, Hamby, Finkelhor, Moore & Runyan, 1998; Straus & Gelles, 1986). De Amsterdamse onderzoekers hebben daarom deze Amerikaanse schalen gebruikt. Juist de zelfrapportage zou de anders onzichtbare ijsberg diep onder water weten bloot te leggen.

Dat is echter een misvatting. Ten eerste verschillen de respondenten van CTS en andere zelfrapportage vragenlijsten onderling --en mogelijk ook met de onderzoekers-- over wat als kindermishandeling moet worden beschouwd. De CTS-methode geeft geen eenduidige omschrijving van het begrip kindermishandeling maar legt de respondenten een serie vragen voor naar hun subjectieve ervaringen met geweld en mishandeling, bijvoorbeeld of ze door hun ouders weleens 'stom, lui of zoiets zijn genoemd' (psychologische agressie) of 'door hun ouders met de blote hand op de billen zijn getikt' (fysiek geweld). De antwoordalternatieven variëren dan van 'helemaal mee eens' tot 'helemaal mee oneens', of betreffen de frequentie van voorkomen van de tik gedurende een bepaalde periode.

De voorbeelden laten het tweede nadeel zien van vragenlijsten als de CTS. Deze vragenlijsten zijn soms slecht geconstrueerd en maken de fout in dezelfde vraag naar verschillende zaken te vragen, waardoor het onduidelijk is waarop de respondent nu precies een antwoord heeft gegeven. In het voorbeeld van 'stom, lui of zoiets' kan de respondent reageren op 'stom', op 'lui', en/of op 'zoiets': eigenlijk worden minstens vier vragen tegelijk gesteld. Daarbij komt nog een derde bezwaar, en dat betreft de aansluiting tussen vragen en antwoorden: juist de CTSPC vraagt naar concrete gebeurtenissen, zoals de tik op de billen of schelden, en zou dus niet vage antwoordcategorieën moeten presenteren als 'helemaal mee eens' tot 'helemaal mee oneens'. Maar het nadeel van vragen naar de exacte frequentie waarmee het schelden of de pedagogische tik in het afgelopen jaar plaatsvond, is de onnauwkeurigheid van ons autobiografisch geheugen dat vooral door de meest recent ervaren of meest opvallende gebeurtenissen wordt

beïnvloed (Crombag, Van Koppen & Wagenaar, 1994). Puberale boosheid over een recent uitgaansverbod door de ouders kan de antwoorden op de vragenlijsten wat somberder kleuren dan met de realiteit in overeenstemming zou zijn. Ronduit alarmerend is het empirische gegeven dat respondenten geneigd zijn op alle vragen van onderzoekers een antwoord te geven, ook al hebben ze geen idee van de juistheid van het gekozen antwoord, of zelfs van de betekenis van de vragen. Dit bleek uit een onderzoek met een 'vragenlijst zonder vragen'; respondenten kregen geen vragen voorgelegd, maar alleen antwoordalternatieven ('altijd', 'soms', 'nooit') en ze reageerden daarop met systematische keuzes (zoals het vermijden van extreme alternatieven) (Van IJzendoorn, 1984). Verbazingwekkend was de bereidheid van de respondenten om zelfs antwoord te geven op niet-gestelde vragen.

Opgerekte definitie van kindermishandeling

Het belangrijkste probleem van de Amsterdamse methode is het oprekken van de definitie van kindermishandeling tot alle vormen van minder adequaat opvoeden. Opgerekte criteria voor kindermishandeling doen afbreuk aan het leed dat de slachtoffers van echte kindermishandeling (hebben) moeten ondergaan. Zo wordt de volgende vraag gesteld: "Mijn ouders hielpen mij met mijn huiswerk" (vraag 33, Lamers-Winkelmann et al., 2007), met als antwoordalternatieven: 'helemaal mee oneens, oneens, eens, helemaal mee eens'. 211 van de 1000 middelbare scholieren waren het hiermee oneens. Gevoegd bij twee andere vragen over de (ontbrekende) belangstelling van ouders voor school is dit een voldoende indicatie voor ernstige verwaarlozing. In de Leidse NPM-2005 geldt als verwaarlozing van het onderwijs het toestaan door de ouders van chronisch pijnbelen. Een ander voorbeeld uit de Amsterdamse studie: 'Ouders hebben bedreigd te slaan (maar dat niet gedaan)' (vraag 86). Als dat eenmaal (1-maal) in je leven is gebeurd, beschouwen de onderzoekers dit als voldoende aanwijzing voor ernstige psychologische agressie, met een prevalentie van 221 'slachtoffers' per 1000 kinderen.

In de Leidse studie is aan onafhankelijke en goed geïnstrueerde buitenstaanders, i.c. professionals, gevraagd om recente gevallen te melden van kindermishandeling zoals nauwkeurig in vooraf vastgelegde definities omschreven. Het is opvallend hoe groot de verschillen zijn in prevalenties tussen studies die gebruik maken van CTS of daarmee verwante zelfrapportagemethoden, en de studies die uitgaan van professionele meldingen. De geschatte prevalentie van de eerstgenoemde verzameling studies bedraagt gemiddeld ongeveer 200/1000 (zie ook Draijer, 1990, met haar spraakmakend hoge cijfers voor seksuele kindermishandeling). De studies gebaseerd op de informantmethode komen vele malen lager uit, het gemiddelde is ongeveer 13/1000. De Amsterdamse schatting van de prevalentie van kindermishandeling over de gehele kindertijd is 373 per 1000 gevallen, dat wil zeggen ruim 1.300.000 slachtoffers. En dat is volgens de Amsterdamse onderzoekers nog een onderschatting. Met inflatie van prevalen-

tiecijfers voor kindermishandeling is niemand gediend, allerm minst de slachtoffers en hun opvoeders. Uiteraard kunnen ook professionals geen definitief uitsluitsel geven over het werkelijke prevalentiecijfer, en zonder regelmatige en grootschalige metingen zullen we nog lang in het duister tasten over de nauwkeurige (life-time) prevalentie. Intussen lijkt het echter pedagogisch verstandig en wetenschappelijk verdedigbaar de door NPM-2005 gelegde ondergrens van pakweg 107.2000, ofwel 30 op 1000 gevallen van kindermishandeling per jaar aan te houden.

Preventie van kindermishandeling

Onze studie geeft een prevalentieschatting van kindermishandeling en daarmee samenhangende risicofactoren. Daaruit kunnen enkele suggesties voor pedagogische preventie en interventie worden afgeleid, maar deze suggesties zijn nog niet empirisch getoetst. Men moet ze beschouwen als gefundeerde hypothesen voor verder onderzoek.

Gezien de grote invloed van risicofactoren die samenhangen met opleiding en werk ligt het voor de hand te pleiten voor sociaal-economisch beleid met sterke nadruk op scholing en werkgelegenheid. Effectief scholings- en werkgelegenheidsbeleid zal ook de prevalentie van kindermishandeling doen verminderen, zo verwachten we, hoewel zoals hierboven al gesteld een causaal verband tussen de risicofactoren en kindermishandeling in de NPM niet kon worden aangetoond. Werkloze ouders en ouders met een afgebroken opleiding na de basisschool maken zich relatief het meest schuldig aan kindermishandeling. Opleiding lijkt belangrijker dan etnisch-culturele achtergrond, want als we controleren voor het laagste opleidingsniveau dan blijkt in allochtone gezinnen eigenlijk nauwelijks meer sprake van een verhoogd risico op kindermishandeling, zeker niet in traditioneel-allochtone gezinnen. Bij gezinnen van nieuw-allochtone herkomst, veelal gevlucht uit Afrikaanse of Oost-Europese landen, spelen mogelijk andere factoren een rol, zoals traumatische ervaringen van de ouders in het land van herkomst waarbij wellicht therapeutische hulp noodzakelijk is om intergenerationale overdracht van geweld te voorkomen.

Ten slotte vindt relatief vaak kindermishandeling plaats in gezinnen met alleenstaande ouders. De aard van deze mishandeling is overwegend verwaarlozing, mogelijk als gevolg van een chaotische leefstijl en overmaat aan spanningen die voortvloeien uit de ongedeelde verantwoordelijkheid voor opvoeding en werk. 'It takes a village to raise a child' zo luidt een aloude Afrikaanse opvoedingswijsheid (geciteerd door Hillary Clinton, 1996). Alleenstaande ouders hebben wellicht meer baat bij gerichte opvoedingsondersteuning dan bij de verplichting tot betaalde arbeid, zeker in de voorschoolse fase. Kwalitatief goede en toegankelijke kinderopvang kan onderdeel zijn van dergelijke opvoedingsondersteuning (Van IJzendoorn, Tavecchio, & Riksen-Walraven, 2004). Overigens lijkt hier een spanning te ontstaan tussen werkloosheid en alleen-

staand ouderschap als risicofactoren. Ook in geval van werkloosheid is het alleenstaand ouderschap een extra risico, met een 3 keer verhoogd percentage kindermishandeling. Wat we hier suggereren is het creëren van een vrije keuze van alleenstaande ouders van jonge kinderen voor betaald werk buitenshuis of onbetaalde 'zorgarbeid' binnenshuis.

Het verdient uiteraard aanbeveling kindermishandeling in een vroegtijdig stadium te voorkomen. Onze studie wijst uit dat éénoudergezinnen, stiefgezinnen, gezinnen met werkloze ouders, allochtone gezinnen, gezinnen uit de laagste milieus, en grotere gezinnen een verhoogd risico op kindermishandeling laten zien. Dat geldt nog sterker voor gezinnen met een combinatie van dergelijke kenmerken. Het is de cumulatie van risicofactoren die het scherpste risicoprofiel oplevert. Preventieve interventies zoals die bij adoptieouders sinds jaar en dag verplicht zijn en door de adoptieouders zeer worden gewaardeerd (Juffer, Bakermans-Kranenburg & Van IJzendoorn, 2007) zouden ook in deze risicogroepen belangrijke steun kunnen bieden aan jonge ouders. Een van de weinige preventieve interventies waarvan de effectiviteit in Nederland empirisch is vastgesteld, is de Video-feedback to Promote Positive Parenting (VIPP en VIPP-SD, Juffer, Bakermans-Kranenburg, & Van IJzendoorn, 2007). Deze gedragsgerichte, relatief kortdurende aanpak, gericht op verhoging van de ouderlijke sensitiviteit en verbetering van het stellen van grenzen (disciplineren) kan op een niet-stigmatiserende manier worden ingezet in een brede categorie gezinnen, ook al heeft zich in die gezinnen (nog) geen kindermishandeling voorgedaan. VIPP is namelijk niet gericht op het bestrijden van kindermishandeling zelf, maar op het scheppen van voorwaarden waaronder ouders het hoofd kunnen bieden aan de dagelijkse spanningen die de opvoeding van jonge kinderen kan oproepen. Consultatiebureaus hebben een unieke rol in het volgen van kinderen en hun ouders gedurende de eerste levensjaren, en zij zouden toegerust kunnen worden om deze preventieve interventies op verantwoorde wijze gestalte te geven.

Herhaalde peilingen

Herhaalde peilingen van de prevalentie van kindermishandeling zijn nodig, met de beproefde benadering van informanten. Op lange termijn geeft dat een beeld van veranderingen in kindermishandeling door overheidbeleid, gewijzigde bevolkingssamenstelling, of veranderde mentaliteit bij ouders. De Amerikaanse overheid financiert nu al enkele tientallen jaren de kostbare National Incidence Studies (NIS), die als voorbeeld voor de NPM-2005 hebben gediend. De vraag is waarom de Nederlandse overheid een dergelijke taak niet voor zichzelf ziet weggelegd. De reden kan in ieder geval niet zijn dat hier het probleem van kindermishandeling verwaarloosbaar klein zou zijn. Met 107.200 gevallen van kindermishandeling per jaar steekt Nederland helaas zelfs ongunstig af ten opzichte van een eerdere peiling in de Verenigde Staten van Amerika (NIS-2), en blijkt er tot nu toe te zijn uitgegaan van te lage prevalentie-schattingen.

Kindermishandeling gedogen?

Overigens is het niet zo lang geleden dat in Nederland een overweldigende meerderheid van de Tweede Kamer de rechten van pedoseksuelen op geweldloze maar verder ongebreidelde seksuele omgang met minderjarigen juridisch wilde toestaan. Dit staat gelijk aan het gedogen van een vorm van (seksuele) kindermishandeling. Nog in 1991 aanvaardde de Tweede Kamer een voorstel om een 'klachtvereiste' in te voeren voor pedoseksuele omgang met kinderen van 12-16 jaar. Dergelijke omgang zou alleen strafrechtelijk vervolgd kunnen worden als kinderen of hun wettelijke vertegenwoordiger een formele klacht zouden indienen bij justitie. In de overige gevallen veronderstelde de wetgever blijkbaar vrijwilligheid van de kant van de twaalfjarige, en gedoogde dus pedofiele omgang. Pas in 2002 werd het klachtvereiste afgeschaft (Lünneemann, Nieborg, Goderie, Kool, & Beijers, 2006). Handel in kinderpornografie was tot midden van de jaren tachtig feitelijk vrijgegeven. Nog halverwege de jaren negentig bepleitten vooraanstaande parlementariërs vrijheid van verspreiding van pornografische afbeeldingen van kinderen als zij daarmee instemden. In 2002 was er in de Eerste Kamer zelfs nog heftige discussie over het voorstel van de Minister van Justitie tot opname van virtuele kinderpornografie in het strafrecht (EK 34-1690, 2 juli 2002).

Ook de wetenschap heeft boter op haar hoofd. In een klimaat van overmatige politieke correctheid kon Sandfort zijn proefschrift 'Het belang van ervaring' (1988) met succes verdedigen, hoewel zijn onderzoeksopzet niet deugde. Kinderen zouden baat hebben bij pedoseksuele mishandeling. Deze rozige blik op het lot van getraumatiseerde slachtoffers steunde op retrospectieve vragenlijsten en interviews met de jongeren zelf. De onderzoeker had deze pedoseksueel mishandelde respondenten onder andere gerekruteerd via lezers van het pedofielentijdschrift *Martijn*. Ironisch genoeg werd juist deze studie door één van de grootste kamerfracties gebruikt als argument voor verdergaande 'liberalisering' van wetgeving voor seksuele omgang met minderjarigen (Tweede Kamer, vergaderjaar 1988-1989, 20-930, nr. 4).

Niettemin is seksuele kindermishandeling een buitengewoon ernstig misdrijf, zoals ook aanranding en verkrachting bij volwassenen juridisch en moreel als een ernstig misdrijf worden gezien. Hoe is het mogelijk dat het Nederlandse beleid in de jaren zeventig, tachtig en negentig van de vorige eeuw seksuele mishandeling met kinderen van 12 jaar en ouder gedoogde indien het kind vrijwillig de pedoseksuele contacten zou ondergaan? Men veronderstelde blijkbaar niet alleen dat kinderen seksuele gevoelens hebben maar ook dat een verbod op pedoseksuele contacten een miskennis van deze gevoelens zou inhouden (zoals bijvoorbeeld Sandfort, 1988). Maar dit gedoogbeleid is een ontkenning van de onvermijdelijk ongelijke (machts-)verhouding tussen kind en volwassene, en getuigt van gebrek aan pedagogisch en ontwikkelingspsychologisch inzicht in de kinderlijke (seksuele) ontwikkeling (Spiecker & Steutel, 1997; 2000). Het

beschermt de vermeende belangen van volwassenen met een specifieke seksuele geaardheid ten koste van de belangen van het kind (Willems, 2006). Overigens is pedoseksuele geaardheid een psychiatrische stoornis volgens de wereldwijd erkende en gebruikte Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-IV). Gezien de relatief beperkte verbreiding van seksuele kindermishandeling in ons land lijkt het recente beleid van onverkorte strafbaarstelling van pedoseksuele handelingen en pornografie beter in overeenstemming te zijn met de publieke moraal. Het gaat er nu om de wetgeving ook in actieve opsporing en strafbaarstelling (en behandeling) om te zetten.

Soms moeten de grondrechten van het kwetsbare kind zwaarder wegen dan de rechten van mondige volwassenen. Artikel 19 van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind verplicht de overheid alle passende maatregelen te nemen ter bescherming van kinderen tegen alle vormen van geweld, misbruik of verwaarlozing. Het is hoogste tijd om de in het verleden gemaakte fouten te herstellen, en kindermishandeling werkelijk serieus te nemen, in wetenschap, beleid en praktijk.

Noten

- 1 Dit artikel is geschreven op basis van het boek *Kindermishandeling in Nederland Anno 2005. De Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen (NPM-2005)*. Leiden: Casimir Publishers, 2007. Auteurs: M.H. van IJzendoorn, P. Prinzie, E.M. Euser, M.G. Groeneveld, S.N. Brilleslijper-Kater, A.M.T. van Noort-van der Linden, M.J. Bakermans-Kranenburg, F. Juffer, J. Mesman, M. Klein Velderman, M. San Martin Beuk. (Gratis downloaden via de website www.leidenattachmentresearchprogram.eu). De prevalentiestudie is voor ongeveer eenderde deel gefinancierd door het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC), de Directie Justitieel Jeugdbeleid (DJJ) van het ministerie van Justitie en de Directie Jeugdbeleid (DJB) van het ministerie van VWS. De Universiteit Leiden en NWO (middels de Spinozapremie) financierden het resterende deel van het budget.

Literatuur

- AMK (2005). *Advies en meldingen over kindermishandeling in 2005. Registratiegegevens van de Advies- en Meldpunten Kindermishandeling*. <http://www.kindermishandeling.info/publicaties/kindermishandeling/AMKs2005.pdf>
- Baartman, H., Bullens R. & Willems J. (2005). *Kindermishandeling: de politiek een zorg*. Amsterdam: SWP.
- Baeten, P. (2004). *Protocol van handelen bij vermoedens van kindermishandeling in relaties van afhankelijkheid en onvrijheid*. Utrecht: NIZW: Expertisecentrum Kindermishandeling.
- Bakermans-Kranenburg, M. J., Van IJzendoorn, M. H., & Kroonenberg, P. M. (2004). Differences in attachment security between African-American and White children: ethnicity or socio-economic status? *Infant Behavior and Development*, 27, 417-433.
- Clinton, H.R. (1996). *It Takes a Village: And Other Lessons Children Teach Us*. New York: Simon & Schuster.

- Crombag, H. F. M., Van Koppen, P. J., & Wagenaar, W. A. (1996). *Dubieuze zaken*. Amsterdam: Contact.
- Draijer, N. (1990). *Seksuele traumatisering in de jeugd; lange termijn gevolgen van seksueel misbruik van meisjes door verwanten*, Uitgeverij SUA, Amsterdam.
- Juffer, F., Bakermans-Kranenburg, M.J., & Van IJzendoorn, M.H. (Eds.) (2007). *Promoting Positive Parenting: An attachment-based intervention*. Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum.
- Lamers-Winkelmann, F., Slot, N.W., Bijl, B., & Vijlbrief, A.C. (2007). *Scholieren over mishandeling. Resultaten van een landelijk onderzoek naar de omvang van kindermishandeling onder leerlingen van het voortgezet onderwijs*. Amsterdam/ Duivendrecht: VU, PIResearch.
- Netherlands Kinship Panel Study (NKPS) (2006). Opgehaald september 2006 van <http://www.nkps.nl>.
- Paolucci, E. O., Genuis, M.L., & Violato, C. (2001). A meta-analysis of the published research on the effect of CSA. *Journal of Psychology*, 135, 17-36.
- Raad voor het Jeugdbeleid. (1988). *Kindermishandeling vermeldenswaard*. Ministerie van Welzijn, volksgezondheid en Cultuur, Rijswijk.
- Sandfort, T. (1988). *Het belang van ervaring. Over seksuele contacten in de vroege jeugdijaren en seksueel gedrag en beleven op latere leeftijd*. Dissertatie Utrecht. Utrecht: Homostudies.
- Sedlak, A. J. (1991). *National incidence and prevalence of child abuse and neglect: 1988—Revised report*. Rockville, MD: Westat.
- Sedlak, A. (2001). *A history of the National Incidence Study of Child Abuse and Neglect*. Rockville, MD: Westat.
- Sedlak, A. (2005). *Fourth National Incidence Study of Child Abuse and Neglect (NIS-4). Study background, findings and current design*. Paper presented at the Centre for Child and Family Studies, Leiden University, The Netherlands, March 9, 2005.
- Sedlak, A., & Broadhurst, D. (1996). *Third national incidence study of child abuse & neglect*. Washington DC: U.S. Department of Health and Human Services.
- Spiecker, B., & Steutel, J. (1997). Paedophilia, sexual desire, and perversity. *Journal of Moral Education*, 26, 331-342.
- Spiecker, B. & Steutel, J. (2000). A Moral-philosophical perspective on paedophilia and incest. *Educational Philosophy and Theory*, 32 (3), 283 - 291.
- Straus, M.A. (2004). Cross-Cultural Reliability and Validity of the Revised Conflict Tactics Scales: A Study of University Student Dating Couples in 17 Nations. *Cross-cultural Research*, 38, 407-432.
- Straus, M.A., S. Hamby, D. Finkelhor, D.W. Moore & D. Runyan (1998). Identification of child maltreatment with the Parent-Child Conflict Tactics Scales: development and psychometric data for an national sample of American parents, *Child Abuse & Neglect*, 22, 249-270.
- Straus, M. A. & R.J. Gelles (1986). Societal change and change in family violence from 1975 to 1985 as revealed in two national surveys. *Journal of Marriage and the Family*, 48, 465-479.
- Van IJzendoorn, M.H. & Juffer, F. (2006). The Emanuel Miller Memorial Lecture 2006: Adoption as intervention. Meta-analytic evidence for massive catch-up and plasticity in physical, socio-emotional, and cognitive development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47, 1228-1245.
- Van IJzendoorn, M.H., Prinzie, P., Euser, E.M., Groeneveld, M.G., Brilleslijper-Kater, S.N., van Noort-van der Linden, A.M.T., Bakermans-Kranenburg, M.J., Juffer, F., Mesman, J., Klein Velderman, M., San Martin Beuk, M. (2007). *Kindermishandeling in Nederland Anno 2005. De Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen (NPM-2005)*. Leiden: Casimir Publishers.

- Van IJzendoorn, M. H., Tavecchio, L., & Riksen-Walraven, M. (2004). *De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.
- Willems, J. (1999). *Wie zal de opvoeders opvoeden; kindermishandeling en het recht van het kind op persoonswording*. Den Haag: Asser Press.
- Willems, J. (2006). *Staat dient op te treden tegen 'pedopartij'. Pedofilie, democratie, transisme en belang van het kind*. Maastricht, 14 oktober 2006.